

dr Agnieszka Malicka

Pracownia Nauczania Prawa w Językach Obcych
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce – ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym

The legal status of national and ethnic minorities in Poland
– Act on national and ethnic minorities
and on the regional languages

Streszczenie

Przed 1989 r. i transformacją systemu politycznego i prawnego, Polska uznawana była za kraj etnicznie homogeniczny. Obecnie mniejszości narodowe według danych statystycznych, stanowią około 1% ogółu mieszkańców Polski.

Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych jest regulowany w polskim systemie prawnym na podstawie wiążących Polskę traktatów międzynarodowych, Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz innych ustaw, które kwestie mniejszości narodowych i etnicznych regulują jedynie w sposób pośredni i uzupełniający.

Słowa kluczowe

mniejszość narodowa i etniczna, ochrona praw mniejszości, status prawny, zakaz asymilacji i dyskryminacji, zachowanie tożsamości kulturowej mniejszości, instytucje edukacyjne i kulturalne, tożsamość kulturowa i religijna, prawa wyborcze

Abstract

Before 1989 and the transformation of the political and legal system took place, Poland was considered to be an ethnically homogenous country. At present, national minorities constitute according to statistical data, approximately 1% of the total population of Poland.

The legal status of national and ethnic minorities is regulated in the Polish legal system in International Treaties of which Poland is part, the Constitution of the Republic of Poland, the Act on National and Ethnic Minorities and other provisions of general statutory law, not designed specifically to deal with minority issues.

Keywords

national and ethnic minorities, minority rights' protection, legal status, prohibition of assimilation and discrimination, minority culture preservation, educational and cultural institutions, cultural and religious identity, electoral rights

1. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce – ogólne informacje

Polska jest jednym z najbardziej jednolitych pod względem narodowościowym państw europejskich. Obecnie w Polsce zamieszkują przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych oraz jedna grupa osób posługujących się językiem regionalnym¹. Liczba przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych wg danych z przeprowadzonego w 2011 r. spisu powszechnego ludności wynosi 0,75% ogółu społeczeństwa². Mniejszości narodowe i etniczne zwykle żyją w większych skupiskach w kilku województwach, największe ich grupy zamieszkują w województwach: opolskim, podlaskim, śląskim, warmińsko-mazurskim, dolnośląskim, małopolskim i pomorskim³.

Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych przez wiele lat regulowany był na podstawie prawa międzynarodowego⁴ oraz licznych ustaw, które tylko w sposób pośredni dotyczyły mniejszości narodowych. Od 2005 r. podstawową regulacją w tym zakresie jest ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym⁵. Prace nad ostatecznie przyjętą treścią ustawy trwały ponad dwadzieścia lat, a liczne kontrowersje, które wzbudzały jej projekty, stanowią m.in. wyraz podejścia władz państwowych oraz organizacji społecznych do problematyki mniejszości narodowych zamieszkujących na terytorium Polski. Podkreślić przy tym należy, że kontrowersje te na etapie prac nad ustawą dotyczyły bardzo nielicznej grupy polskiego społeczeństwa, deklarującej inną niż polska przynależność narodową, mianowicie ok. 3–4% ogółu społeczeństwa⁶.

¹ Grupy uznane za mniejszości narodowe i etniczne zostały enumeratywnie wymienione w art. 2 ust. 2 i 4 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z 2005 r. Dokładniejsze omówienie struktury narodowościowej w Polsce zmieszczone zostanie w dalszej części opracowania.

² Informacje o liczebności mniejszości narodowych zawarte zostały w Piątym Raporcie dotyczącym sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej z 2015 r. Tam także zamieszczono dokładną charakterystykę poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych. Tekst raportu dostępny jest na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/prawo/ustawa-o-mniejszosciac/raporty-ustawowe/9711,V-Raport-dotyczacy-sytuacji-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-oraz-jezyka-regi.html> [dostęp 15.03.2017].

³ Dane dotyczące liczebności przedstawicieli mniejszości narodowych w poszczególnych województwach dostępne są m.in. w składanym cyklicznie przez Polskę III Raporcie dla Sekretarza Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej o ochronie mniejszości, Warszawa 2012, s. 8; treść raportu dostępna jest na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/prawo/konwencja-ramowa-rady/raporty-dla-sekretarza/6966,III-Raport-dla-Sekretarza-Generalnego-Rady-Europy-z-realizacji-przez-Rzeczpospol.html> [dostęp 15.03.2017].

⁴ Wiążące dla Polski postanowienia prawa międzynarodowego w zakresie ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych to zasadniczo trzy grupy regulacji: regulacje o charakterze uniwersalnym – przede wszystkim standardy ochrony mniejszości narodowych wypracowane przez ONZ, ponadto regionalne systemy ochrony mniejszości narodowych i etnicznych – regulacje przyjęte przez Radę Europy oraz dokumenty OBWE, a także instrument ochrony praw mniejszości narodowych Inicjatywy Środkowoeuropejskiej. Przy czym dokumenty OBWE i Inicjatywy Środkowoeuropejskiej nie mają charakteru prawnie wiążącego, a jedynie znaczenie polityczne. Regulacje prawa międzynarodowego nie stanowią przedmiotu niniejszego opracowania.

⁵ Ustawa przyjęta została 6 stycznia 2005 r., Dz. U. z 2005 r. Nr 17, poz. 141 z późn. zm.

⁶ W okresie prac nad ustawą opierano się na wartościach szacunkowych podawanych przez organizacje mniejszości narodowych, ponieważ nie istniały oficjalne dane wynikające z powszechnych spisów lud-

Wprawdzie obecnie mniejszości narodowe i etniczne stanowią faktycznie niewielki odsetek polskiego społeczeństwa, należy jednak podkreślić, że ich obecność na terytorium naszego kraju związana jest z długotrwałą tradycją wielonarodowościowej Polski. Przez wiele lat, poczynając od okresu Rzeczypospolitej Obojga Narodów⁷, Polska była państwem wielonarodowościowym i wieloetnicznym. Okres rozbiorów⁸ oraz migracje ludności w czasie I wojny światowej dodatkowo przyczyniły się do zmian w strukturze narodowościowej na terytorium II Rzeczypospolitej. Po odzyskaniu państwowości przez Polskę w 1918 r. mniejszości narodowe stanowiły ok. 30,8% ogółu społeczeństwa⁹. Do zakończenia II wojny światowej współistnienie w społeczeństwie polskim przedstawicieli wielu innych niż polska narodowości nie powodowało większych problemów. Regulacje statusu prawnego mniejszości narodowych, wynikające m.in. ze zobowiązań międzynarodowych¹⁰ Polski, znalazły swoje odzwierciedlenie w uchwalonej 17 marca 1921 r. Konstytucji¹¹. Część postanowień Konstytucji marcowej dotycząca praw mniejszości narodowych utrzymana została także w Konstytucji z 23 kwietnia 1935 r.¹²

ności. Spis ludności zawierający pytanie o przynależność narodową przeprowadzony został dopiero w 2002 r. Wg danych z tego spisu 96% respondentów zadeklarowało narodowość polską, pozostałe 4% inną przynależność narodową lub nie określili swojej przynależności narodowej, jednak mniejszości narodowe i etniczne w rozumieniu omawianej ustawy stanowiły zaledwie 0,7% ogółu społeczeństwa. Wg ostatniego powszechnego spisu ludności przeprowadzonego w 2011 r. przynależność do mniejszości narodowych zadeklarowało 0,75% ogółu społeczeństwa.

⁷ Rzeczypospolita Obojga Narodów powstała na mocy podpisanego w 1569 r. w Lublinie traktatu – unii lubelskiej i istniała, przechodząc zmiany ustrojowe, do 1795 r., w którym nastąpił II rozbiór. Na terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów zamieszkiwali przede wszystkim obywatele narodowości polskiej, litewskiej i rusińskiej oraz przedstawiciele mniejszości: Łotysze, Żydzi i Niemcy.

⁸ Terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach od 1772 do 1795 podzielone zostało w wyniku trzech rozbiorów pomiędzy Prusy, Rosję i Austrię. W II rozbiorze w 1793 r. uczestniczyły Prusy i Rosja.

⁹ Najliczniejszymi grupami mniejszościowymi byli Ukraińcy – 14,3%, Żydzi – 7,8%, Białorusini – 3,9% oraz Niemcy – 3,9%. Zob. J. Tomaszewski, *Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku*, Warszawa 1991, s. 23.

¹⁰ Obowiązek zagwarantowania odpowiednich praw mniejszościom narodowym wynikał przede wszystkim z tzw. Małego Traktatu Wersalskiego, podpisanego przez Polskę 28 czerwca 1919 r.; Dz. U. z 1920 r. Nr 110, poz. 728. Stanowił on wykonanie zobowiązań art. 93 Traktatu Wersalskiego podpisanego także 28 czerwca 1919 r. Oparty na postanowieniach Małego Traktatu Wersalskiego system ochrony mniejszości narodowych zapewniał wolność osobistą bez jakiegokolwiek dyskryminacji oraz równy dostęp do urzędów publicznych, ponadto gwarantował prawo do posługiwania się językiem mniejszości zarówno w życiu prywatnym, jak i publicznym. Więcej zob. H. Chałupczak, *Status prawny i formy integracji mniejszości narodowych w Europie międzywojennej*, [w:] Z. Hołda (red.), *Ochrona mniejszości narodowych i religijnych*, Lubin 1993, s. 23 i nast. oraz A. Michalska, *Międzynarodowa ochrona mniejszości*, „Sprawy Narodowościowe” 1992, nr 2, s. 66.

¹¹ Dz. U. z 1921 r. Nr 44, poz. 267; postanowienia dotyczące mniejszości narodowych zawarte zostały m.in. w art. 95 i art. 96, zgodnie z nimi wszystkim obywatelom gwarantowano równość wobec prawa oraz zakaz dyskryminacji na podstawie art. 109 – prawo zachowania swojej narodowości i pielęgnowania mowy i własności narodowych i art. 110 – prawo prowadzenia działalności dobroczynnej, religijnej i społecznej oraz prawo zakładania szkół i zakładów wychowawczych i używania w nich własnego języka. Dodatkowo art. 115 gwarantował niezależność kościołów i związków wyznaniowych mniejszości.

¹² Dz. U. z 1935 r. Nr 30, poz. 227; ogólna klauzula antydyskryminacyjna uregulowana została w art. 7, a na podstawie art. 81 w mocy utrzymane zostały postanowienia art. 109 Konstytucji marcowej.

Ponadto w okresie II Rzeczypospolitej status prawny mniejszości narodowych regulowany był również w ustawodawstwie zwykłym, a przedstawiciele mniejszości narodowych aktywnie uczestniczyli w życiu społecznym i politycznym kraju¹³.

Istotna zmiana w polityce państwa wobec mniejszości narodowych miała miejsce po II wojnie światowej. Zmiany terytorialne oraz dokonana przez nazistów zagłada dużych grup narodowościowych, takich jak Żydzi czy Romowie, spowodowały znaczną zmianę struktury narodowościowej w Polsce. Po przeprowadzonych po II wojnie światowej, częściowo dobrowolnych, częściowo przymusowych akcjach przesiedleń i wysiedleń, m.in. ludności niemieckiej i ukraińskiej na początku lat 50., dało się wprawdzie zauważyć nieznaczną liberalizację polityki państwowej¹⁴ wobec mniejszości narodowych oraz aktywizację środowisk mniejszościowych, jednak w przyjętej 22 lipca 1952 r. Konstytucji¹⁵ status prawny mniejszości narodowych nie został uwzględniony. Ostatecznie problematyka mniejszościowa zniknęła z polityki państwowej, a władze PRL w 1976 r. w uchwale III Plenum PZPR uznały Polskę za kraj jednolity pod względem narodowościowym. Jednocześnie w znacznym stopniu ograniczono dotychczasową działalność społeczną i kulturalną organizacji mniejszości narodowych i poddano ją kontroli państwowej¹⁶.

Kolejną istotną zmianę w traktowaniu mniejszości narodowych przyniosły dopiero lata 80. oraz działalność NSZZ Solidarność. Władze Solidarności już na I. Krajowym Zjeździe Delegatów w 1981 r. podjęły uchwałę dotyczącą mniejszości narodowych, w której podkreślono przede wszystkim prawo mniejszości do „nieskrępowanego bytu narodowego i kultywowania własnej tożsamości”¹⁷. Wzrost aktywności mniejszości narodowych wspierany był zarówno przez Solidarność, jak i przez działające w Polsce kościoły¹⁸. Jeszcze przed wyborami 4 czerwca 1989 r. zawiązany został Krajowy Komitet Obywatelski,

¹³ Przedstawiciele mniejszości narodowych uzyskali w pierwszych wyborach parlamentarnych 89 mandatów w Sejmie i 27 w Senacie.

¹⁴ Mniejszościom narodowym umożliwiono utworzenie własnych szkół, ponadto rozwijało się życie kulturalne mniejszości – powstawały towarzystwa społeczno-kulturalne jako oficjalne organizacje mniejszościowe.

¹⁵ Dz. U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36; art. 69 zawierał gwarancję równości wszystkich obywateli PRL wobec prawa oraz zakaz dyskryminacji, m.in. ze względu na narodowość, we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Poza tymi ogólnymi postanowieniami konstytucyjnymi nie istniało żadne ustawodawstwo regulujące status prawny mniejszości narodowych.

¹⁶ Więcej na temat sytuacji organizacji mniejszościowych zob. m.in. P. Mohlek, *Der Minderheitenschutz in der Republik Polen*, [w:] P. Mohlek, M. Hoskova, *Der Minderheitenschutz in der Republik Polen, in der Tschechischen Republik und in der Slowakischen Republik*, Bonn 1994, s. 46 i nast. oraz P. Madajczyk, *Mniejszości narodowe w Polsce po II wojnie światowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2 (6), s. 37–55.

¹⁷ Pełny tekst uchwały podjętej 7 października 1981 r. w Gdańsku zob. S. Łodziński, *Struktura narodowościowa Polski i polityka wobec mniejszości w latach 1989–1992*, Biuro Studiów i Ekspertyz, Kancelaria Sejmu, Warszawa 1992, s. 9.

¹⁸ M.in. w kościele na Górze Św. Anny odprawiane były msze w języku niemieckim, co zarówno przez władze kościelne, jak i państwowe odbierane było jako manifestacja przynależności do mniejszości niemieckiej.

a w jego ramach Komisja do spraw Mniejszości Narodowych, która rozpoczęła prace nad ustawą regulującą status mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce¹⁹.

Oficjalne uznanie przez władze państwowe istnienia na terytorium Polski mniejszości narodowych i etnicznych oraz zaznaczenie potrzeby zagwarantowania im prawa do pielęgnowania swojej tożsamości narodowej i kultury nastąpiło w *exposé* wygłoszonym przez Tadeusza Mazowieckiego 12 września 1989 r. Transformacja ustrojowa przyczyniła się także do instytucjonalizacji polityki organów państwowych wobec mniejszości narodowych. W Sejmie I kadencji powołana została Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych, która w praktyce zajmowała się koordynacją polityki państwowej wobec mniejszości narodowych i etnicznych. Odpowiednia komisja powołana została również przy ówczesnym Ministerstwie Kultury i Sztuki²⁰. Sejmowa Komisja rozpoczęła m.in. prace nad uchwaleniem ustawy regulującej zakres praw przysługujących mniejszościom narodowym.

2. Geneza ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym

Jak wskazane zostało powyżej, prace nad ustawą rozpoczęły się jeszcze w 1989 r. Pierwszy projekt opracowany został przez Helsińską Fundację Praw Człowieka²¹. Do Sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu II kadencji projekt złożono jesienią 1993 r., a w styczniu 1994 r. powołano odpowiednią podkomisję, która zajęła się pracami nad ustawą. W 1994 r. zespół ekspertów²² przygotował dla Komisji Sejmowej projekt ustawy o prawach osób przynależących do mniejszości narodowych i etnicznych. Przy jego opracowaniu wykorzystano m.in. dotychczasowe doświadczenia innych państw europejskich w zakresie regulacji praw mniejszości narodowych i etnicznych. Zawierał on m.in. gwarancję swobody deklarowania przynależności narodowej, równość wobec prawa, zakaz przymusowej asymilacji i dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych oraz zasady używania języka mniejszości jako języka pomocniczego. Uwzględniono w nim także kwestie związane z prawem wyborczym oraz propozycję powołania pełnomocnika rządu do spraw mniejszości narodowych i etnicznych²³.

¹⁹ Więcej zob. S. Łodziński, *Struktura ...*, s. 10.

²⁰ Więcej na temat działań organów państwowych na rzecz wspierania mniejszości narodowych oraz działalności poszczególnych instytucji zajmujących się kwestiami związanymi z funkcjonowaniem mniejszości narodowych i etnicznych zob. A. Malicka, *Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie*, Wrocław 2004, s. 110 i nast. oraz cytowana tam literatura.

²¹ Projekt ustawy opracowany został z inicjatywy Marka Edelmana, który przewodniczył Komisji Mniejszości Narodowych w Komitecie Obywatelskim przy Lechu Wałęsie; więcej zob. A. Kaczyński, *Kompendium praw mniejszości*, „Rzeczpospolita” z 17.03.1999.

²² W skład zespołu weszli: Z. Hołda, G. Janusz, M. Nowicki, A. Rzepliński.

²³ Więcej zob. J. Albin, T. Tomaszewska, *Wybrane aspekty statusu prawnego mniejszości narodowych*, [w:] J. Albin, J. Kupczak, *Z badań nad problematyką narodowościową państw Europy Środkowej i Wschod-*

Ostatecznie Marszałkowi Sejmu przedłożony został projekt komisji sejmowej w wersji z 16 września 1998 r. Po uzyskaniu pozytywnej opinii Rady Ministrów wyrażonej wobec projektu w 1999r. w Sejmie III kadencji powołana została specjalna podkomisja. Prace nad ustawą kontynuowane były następnie przez Sejm IV kadencji. Projekt ustawy w wersji z 16 września 1998 r.²⁴ skierowany został pod obrady Sejmu 11 stycznia 2002 r., po czym po pierwszym czytaniu skierowano go do trzech komisji: Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży oraz Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Komisje kontynuowały wspólne prace nad ustawą w ramach powołanej komisji nadzwyczajnej²⁵. Ostateczna wersja ustawy została opracowania przez powołaną w tym celu podkomisję i przedłożona Sejmowi, który uchwalił ustawę 4 listopada 2004 r. Po uwzględnieniu poprawek Senatu Sejm przyjął ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym w dniu 6 stycznia 2005 r. Ustawa weszła w życie 2 maja 2005 r. i do 2017 r. dokonano w niej niewielkich zmian. Zmiana z maja 2014 r.²⁶ dotyczyła zwiększenia integracji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz zasadniczo odnosiła się do mniejszości romskiej. Celem tej zmiany było umożliwienie kontynuacji rządowego programu na rzecz społeczności romskiej w latach 2014–2020 zapobiegającego wykluczeniu społecznemu Romów²⁷.

Kolejna zmiana zaproponowana została przez Komitet Obywatelski, który 18 lipca 2014 r. złożył w Sejmie swój projekt – Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw²⁸, którego celem było nadanie statusu mniejszości etnicznej Ślązacom. Prace legislacyjne kontynuowane były przez Sejm VIII kadencji, jednak komisja rozpatrująca projekt ustawy ostatecznie zawnioskowała o jego odrzucenie²⁹.

niej, Wrocław 1998, s. 32 i nast.

²⁴ Druk sejmowy nr 223 (Sejm IV kadencji). Tekst projektu ustawy dostępny na stronie internetowej Sejmu: <http://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/opisy/223.htm> [dostęp 15.03.2017].

²⁵ Sprawozdanie Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży oraz Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych z 23.09.2004 r. przedstawił poseł sprawozdawca E. Czykwin. Druk sejmowy nr 3206 i 3206A. Informacja o szczegółowym przebiegu prac Komisji dostępny jest na stronie internetowej Sejmu: <http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/poskomprocall?OpenAgent&4&223> [dostęp 15.03.2017].

²⁶ Ustawa z 30 maja 2014 r., Dz. U. poz. 829.

²⁷ Uchwała nr 202/2014 Rady Ministrów z dnia 7 października 2014 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Program integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020”, tekst dostępny na stronie MSWiA: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/program-integracji-spol/8303,Program-integracji-spolesnosci-romskiej-w-Polsce-na-lata-2014-2020.html> [dostęp 16.03.2017].

²⁸ Druk sejmowy nr 27, treść projektu oraz informacja o przebiegu prac nad projektem dostępna jest na stronie internetowej Sejmu: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/C0AA489D9FB212F8C1257F0200335B-B1/%24File/27.pdf> [dostęp 16.03.2017].

²⁹ Druk sejmowy nr 944, Sprawozdanie Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych oraz Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych o obywatelskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw, tekst dostępny

W 2015 r. uchwalona została przez Sejm nowelizacja ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym³⁰. Zaproponowane zmiany dotyczyły m.in. art. 9 i wprowadzenia na jego podstawie możliwości używania języka pomocniczego także przed organami powiatu. Ustawa ta została zawetowana przez prezydenta RP Andrzeja Dudę³¹. Po wniosku Prezydenta o ponowne rozpatrzenie ustawy prace w Sejmie nie zostały jeszcze zakończone.

3. Zakres regulacji zawartych w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym

Ustawa będąca podstawową regulacją dotyczącą statusu prawnego mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest aktem prawnym liczącym 43 artykuły, podzielonym na sześć rozdziałów zawierających przepisy ogólne, zasady używania języków mniejszości oraz języka regionalnego, przepisy dotyczące oświaty i kultury oraz przepisy regulujące sposób powoływania i zakres kompetencji oraz zasady działania organu właściwego do spraw mniejszości narodowych i etnicznych.

Cel ustawy ustawodawca określił w art. 1; jest nim regulowanie wszelkich spraw związanych z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, jak również rozwojem języka regionalnego. Ponadto ustawa określa sposób realizacji zasady równego traktowania oraz zadania i kompetencje organów właściwych w sprawach mniejszości narodowych i etnicznych.

Nadmienić należy także, że ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym stanowi jednocześnie realizację zobowiązań Polski wynikających z umów międzynarodowych, w tym także bilateralnych umów o dobrym sąsiedz-

jest na stronie Sejmu: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/722A115CFAE1641CC125805200439B-B2/%24File/944.pdf> [dostęp 16.03.2017].

³⁰ Ustawa z dnia 25 września 2015 r. o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 35457; treść ustawy oraz przebieg prac legislacyjnych dostępne są na stronie internetowej Sejmu: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/Przebieg-Proc.xsp?nr=3545> [dostęp 16.03.2017].

³¹ Informacja o wecie prezydenckim dostępna jest na stronie internetowej Prezydenta RP: <http://www.prezydent.pl/prawo/ustawy/zawetowane/art,2,prezydent-zawetowal-trzy-ustawy.html>. Wniosek Prezydenta RP o ponowne rozpatrzenie ustawy z dnia 25 września 2015 r. o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3999; tekst dostępny na stronie internetowej Sejmu: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/0489813F186FFD08-C1257EEE003190C2/%24File/3999.pdf> [dostęp 16.03.2017]. Jednym z powodów prezydenckiego weta były zbyt wysokie szacowane koszty wprowadzenia języka pomocniczego także na poziomie powiatów ponoszone z budżetu państwa. Zaznaczyć przy tym trzeba, że w praktyce chodziło o cztery powiaty, w których zgodnie z przepisami o mniejszościach narodowych i etnicznych przesłanki wprowadzenia języka pomocniczego mogłyby być spełnione.

twie³². Ponadto konkretyzuje i uzupełnia przepisy gwarantujące prawa mniejszości narodowych i etnicznych zawarte w Konstytucji oraz innych aktach prawnych, obowiązujących przed wejściem w życie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych.

4. Definicja mniejszości narodowej i etnicznej

W ogólnych postanowieniach ustawy istotne znaczenie ma art. 2, w którym ustawodawca zdefiniował pojęcia mniejszości narodowej i etnicznej. Szczególne znaczenie tej regulacji wynika z braku uniwersalnej legalnej definicji mniejszości narodowej i etnicznej. Definicji takiej brakuje na płaszczyźnie prawa międzynarodowego i do chwili uchwalenia omawianej ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych nie istniała także w systemie polskiego prawa wewnętrznego. Zwykle zastosowanie znajdowały, a w przypadku prawa międzynarodowego znajdują nadal, definicje opracowane dla potrzeb konkretnego aktu prawnego. Zdarza się w związku z tym, że w prawie międzynarodowym mamy do czynienia z różnymi definicjami pojęcia mniejszości narodowej³³. Enumeratywne wymienienie uznanych w Polsce mniejszości narodowych i etnicznych w ustawie ujednotoczyło pojęcie mniejszości narodowej i etnicznej na płaszczyźnie polskiego prawa. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym mniejszością narodową jest grupa obywateli polskich, która łącznie spełnia następujące kryteria:

- 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją,
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji,
- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę,
- 5) jej przodkowie zamieszkivali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat,
- 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

W przypadku definicji mniejszości etnicznej pięć pierwszych kryteriów jest wspólne z kryteriami definiującymi mniejszości narodowe, różnicę zawiera tylko pkt 6

³² Traktaty o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy Rzeczypospolita Polska zawarła z wszystkimi państwami sąsiadującymi. W latach 1991–1994 z Republiką Federalną Niemiec, z Czechami, Słowacją, Ukrainą, Rosją, Białorusią oraz Litwą. Przedmiotem tych umów były m.in. regulacje dotyczące mniejszości narodowych.

³³ Brak jednolitej definicji mniejszości narodowych i etnicznych w prawie międzynarodowym i wewnętrznym prowadził np. do rozszerzania praw przysługujących tym mniejszościom na inne grupy o charakterze regionalnym. Więcej o problemach związanych ze zdefiniowaniem pojęcia mniejszości narodowych i etnicznych zob. A. Malicka, *Ochrona mniejszości...*, s. 11 i nast. oraz cytowana tam literatura.

– mianowicie mniejszość etniczna nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Powyżej wymienionym kryteriom ustawowym odpowiada łącznie 13 mniejszości, w tym 9 mniejszości narodowych i 4 mniejszości etniczne. Mniejszości te wymienione zostały w kolejności alfabetycznej w art. 2 ust. 2: mniejszość białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowiańska, ukraińska, żydowska oraz w ust. 4: mniejszość karaimska, łemkowska, romska i tatarska.

Przewidziane w omawianej ustawie prawa przysługują w takim samym zakresie zarówno mniejszościom narodowym, jak i etnicznym.

Enumeratywne wyliczenie przez ustawodawcę mniejszości narodowych i etnicznych spełniających kryteria zawarte w regulacji ustawowej w jasny sposób określa adresatów gwarantowanych w niej praw. Należy bowiem zaznaczyć, że na terytorium Polski zamieszkują także przedstawiciele wielu innych narodowości. Ich liczebność często jest znaczna i podobnie jak uznane mniejszości narodowe czy etniczne żyją w dużych skupiskach. Są to jednak często grupy obcokrajowców przebywających w Polsce na podstawie odpowiednich zezwoleń na pobyt stały lub grupy polskich obywateli innego niż polskie pochodzenia narodowego, które jednak nie spełniają warunku co najmniej 100-letniego okresu zamieszkiwania na terytorium Polski³⁴.

5. Zakaz dyskryminacji i asymilacji

Konstytucyjne zasady gwarantujące równość wobec prawa oraz zasada niedyskryminacji ze względu na przynależność narodową wynikająca z Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych znalazły swoje odzwierciedlenie w art. 4–6 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych. Zawierają one odpowiednio w art. 4: prawo do swobodnego decydowania o przynależności do mniejszości i prawo korzystania z przyznanych w ustawie praw indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami mniejszości, w art. 5: zakaz podejmowania przez władze publiczne jakichkolwiek działań mających na celu asymilację mniejszości oraz stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe na obszarach zamieszkałych przez mniejszości, a w art. 6: zakaz dyskryminacji ze względu na przynależność do mniejszości narodowej lub etnicznej i zobowiązanie do ochrony osób narażonych na tego rodzaju dyskryminację.

³⁴ Jako przykłady można wskazać liczne grupy Wietnamczyków oraz Greków. Wietnamczycy przyjeżdżali do Polski do lat sześćdziesiątych XX w. na studia, wielu z nich pozostało w Polsce. Obecnie stanowią oni ponad 40-tysięczną społeczność. Więcej na temat Wietnamczyków w Polsce zob. opracowanie Społeczność wietnamska w Polsce. Polityka migracyjna Wietnamu, Wydział Analiz Migracyjnych, Departament Polityki Migracyjnej Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2007; tekst dostępny na stronie https://emn.gov.pl/ftp/esm/RAPORT_WIETNAM.pdf [dostęp 16.03.2017].

6. Język mniejszości

Kwestie związane z używaniem języka mniejszości w życiu prywatnym i publicznym uregulowane zostały w rozdziale 2 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym. Przepisy te obejmują trzy przypadki używania języka mniejszości; są to używanie imion i nazwisk w języku mniejszości – art. 7 oraz posługiwanie się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznym – art. 8 oraz używanie języka pomocniczego – uregulowane w art. 9³⁵.

Osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych mają prawo do używania oraz pisowni imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka danej mniejszości. Prawo to obejmuje również możliwość rejestracji imion i nazwisk w oryginalnym brzmieniu języka mniejszości w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości. Postanowienia te mają szczególne znaczenie w związku z przeprowadzoną po II wojnie światowej polonizacją imion i nazwisk – wiele osób zostało wówczas zmuszonych do zmiany imion i nazwisk na formę zgodną z zasadami języka polskiego³⁶. W przypadku zmiany imion i nazwisk na wersję w języku mniejszości zastosowanie znajduje procedura określona w ustawie o zmianie imienia i nazwiska oraz rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński.

Używanie języka mniejszości w życiu prywatnym i publicznym uregulowane zostało w art. 8, zgodnie z którym osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych mają prawo do posługiwania się swoim językiem w życiu prywatnym i publicznym, a także do rozpowszechniania i wymiany informacji w języku mniejszości, zamieszczania w swoim języku informacji o charakterze prywatnym. Regulacja ta przewiduje także możliwość nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości. Regulacja ta ma swoje podstawy w postanowieniach konstytucyjnych. Zgodnie z art. 27 Konstytucji RP językiem urzędowym jest wprawdzie język polski, ale postanowienie to nie narusza to praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodo-

³⁵ Używanie imion i nazwisk w języku mniejszości, posługiwanie się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznym oraz nauczanie języka i w języku mniejszości było przedmiotem wcześniejszych regulacji ustawowych, obowiązujących przed wejściem w życie omawianej ustawy. Odpowiednie postanowienia w tym zakresie zawierały m.in. bilateralne umowy zawarte przez Polskę z państwami sąsiednimi oraz ustawy, które nie odnosiły się bezpośrednio do problematyki mniejszości narodowych i etnicznych, jak np. ustawa o zmianie imienia i nazwiska, Dz. U. z 2008 r. Nr 220, poz. 1414, czy ustawa o systemie oświaty, Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późniejszymi zmianami wraz z licznymi przepisami wykonawczymi.

³⁶ W przypadku zmiany imion i nazwisk na wersję w języku mniejszości zastosowanie znajduje procedura określona w ustawie o zmianie imienia i nazwiska, Dz. U. z 2008 r. Nr 220, poz. 1414, oraz rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński, Dz. U. z 2005 r. Nr 102, poz. 855. Więcej zob. m.in. Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, Wrocław 1995, s. 163 i nast.

wych. Podobną regulację zawiera także art. 2 ust. 2 ustawy o języku polskim³⁷. Przepisy te jednocześnie dopuszczają możliwość używania języka mniejszości obok obowiązującego języka urzędowego³⁸.

Natomiast art. 9 zawiera przepisy regulujące zasady posługiwania się językiem mniejszości w kontaktach z organami władzy publicznej. Dzięki wprowadzeniu instytucji języka pomocniczego osoby należące do mniejszości mogą posługiwać się swoim językiem przed organami gminy. Dotyczy to zwracania się do organów gminy w swoim języku zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej. Odpowiedź zasadniczo udzielana jest w języku urzędowym, ale na wniosek zainteresowanego może być udzielona także w języku pomocniczym. Przepis ten podlega jednak znacznemu ograniczeniu, ponieważ zastosowanie znajduje jedynie w gminach spełniających określone w art. 9 ust. 2 ustawy kryteria. Zgodnie z nimi języka pomocniczego można używać jedynie w gminach, w których liczba mieszkańców gminy należących do mniejszości, której język ma być używany jako język pomocniczy, jest nie mniejsza niż 20%³⁹ ogólnej liczby mieszkańców. Liczba ta ustalana jest w oparciu o dane statystyczne pochodzące z powszechnego spisu ludności. Ponadto gmina taka musi być wpisana do Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy. Rejestr ten prowadzi minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych⁴⁰, a wpis dokonywany jest na wniosek rady gminy. Przed wpisaniem gminy do rejestru dokonywana jest weryfikacja wniosku. W przypadku niespełnienia wymogów formalnych minister odmawia dokonania wpisu gminy do rejestru. W przypadku odmowy radzie gminy przysługuje prawo wniesienia skargi do sądu administracyjnego. Minister jest także organem właściwym w przypadku wykreślenia gminy z rejestru. Dokonanie wykreślenia z rejestru odbywa się także na wniosek rady gminy. Szczegółowe zasady prowadzenia urzędowego rejestru określone zostały w odpowiednich rozporządzeniach⁴¹. Według danych przedstawionych przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji obecnie do urzędowego rejestru gmin, w których używany

³⁷ Dz. U. z 1999 r. Nr 90, poz. 999 z późn. zm.

³⁸ W prawie polskim rozwiązania tego rodzaju nie są nowe. Używanie języka mniejszości w kontaktach z organami administracji państwowej dopuszczalne było w ograniczonym zakresie już w okresie II Rzeczypospolitej.

³⁹ W toku prac nad ustawą miały miejsce liczne dyskusje dotyczące udziału procentowego ludności należącej do mniejszości narodowych lub etnicznych umożliwiającego używanie języka pomocniczego. Proponowane progi mieściły się w przedziale między 8% a 50%.

⁴⁰ Ministrem właściwym w sprawach wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji; § 1 ust. 2 pkt 3 Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 listopada 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Dz. U. z 2015 r., poz. 1897.

⁴¹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie Urzędowego Rejestru Gmin, w których jest używany język pomocniczym, Dz. U. z 2005 r. Nr 102, poz. 856.

jest język pomocniczy, wpisane są 33 gminy, znajdują się wśród nich także gminy, w których używany jest język kaszubski jako język regionalny⁴².

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych przewiduje w art. 12 jeszcze jedną możliwość używania języka danej mniejszości – chodzi o możliwość używania dodatkowych urzędowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz nazw ulic w języku danej mniejszości⁴³. Nie ma jednak możliwości używania nazw w językach mniejszości samodzielnie. Nazwy te mogą być używane jedynie po nazwie w języku polskim. Przepisy ustawy zawierają także zakaz używania nazw nawiązujących do nazw z okresu 1933–1945 r., które nadawane były przez władze Trzeciej Rzeszy oraz ZSRR. Kolejnym ustawowym ograniczeniem jest możliwość używania dodatkowej nazwy w języku mniejszości jedynie w tych gminach, w których co najmniej 20% mieszkańców to osoby należące do mniejszości narodowych lub etnicznych lub gdy za wprowadzeniem dodatkowej nazwy opowiedziała się w drodze konsultacji przeprowadzonych zgodnie z przepisami ustawy o samorządzie gminnym ponad połowa mieszkańców gminy. Rada gminy spełniającej te przesłanki może po otrzymaniu pozytywnej opinii Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych złożyć za pośrednictwem wojewody wniosek o wpisanie do odpowiedniego rejestru⁴⁴. Obecnie do rejestru wpisane jest 59 gmin.

7. Język regionalny

Omawiana ustawa oprócz praw mniejszości narodowych i etnicznych reguluje także prawa osób używających języka regionalnego. W art. 19 wyraźnie określone zostało przez ustawodawcę, że status takiego języka ma w Polsce wyłącznie język kaszubski. Podstawą dla polskiej definicji języka regionalnego są postanowienia Europejskiej

⁴² Rejestr dostępny jest na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/rejestry/urzedowy-rejestr-gmin/6884,Urzedowy-Rejestr-Gmin-w-ktorych-jest-uzywany-jezyk-pomocniczy.html> [dostęp 16.03.2017].

⁴³ Zasady korzystania przez mniejszości narodowe i etniczne z tego uprawnienia zawarte są w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 marca 2002 r. w sprawie wypadków, w których nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język obcy, Dz. U. Nr 37, poz. 349 oraz w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 10 sierpnia 2005 r. w sprawie umieszczania na znakach i tablicach dodatkowych nazw w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym, Dz. U. Nr 157, poz. 1320. Rejestr gmin, w których obok języka polskiego używane są także nazwy miejscowości, obiektów fizjograficznych i nazw ulic dostępny jest na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/rejestry/rejestr-gmin/6794,Rejestr-gmin-na-ktorych-obszarze-sa-uzywane-nazwy-w-jezyku-mniejszosci.html> [dostęp 16.03.2017].

⁴⁴ Szczegółowa procedura dokonania wpisu gminy do rejestru uregulowana jest w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie Rejestru gmin, na których obszarze są używane nazwy w języku mniejszości, wzorów wniosków o wpisanie do tego Rejestru oraz o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości narodowej lub etnicznej albo w języku regionalnym, Dz. U. Nr 102, poz. 857.

karty języków regionalnych lub mniejszościowych⁴⁵. Zgodnie z zawartą w art. 19 definicją językiem regionalnym jest język, który:

- 1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa;
- 2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów.

W odniesieniu do używania języka regionalnego ustawa odsyła do odpowiednich przepisów o języku pomocniczym oraz przepisów o używaniu dodatkowych nazw w języku mniejszości. Przy tym przez liczbę mieszkańców gminy należących do mniejszości rozumie się liczbę osób posługujących się językiem regionalnym, urzędowo ustaloną jako wynik ostatniego spisu powszechnego.

W związku z ratyfikacją Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych w 2009 r. ówczesne Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, jako właściwe w sprawach wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, przeprowadziło ogólnopolską kampanię promującą języki mniejszości narodowych i etnicznych oraz język regionalny. Celem tej kampanii było przede wszystkim zwiększenie obecności języków mniejszościowych i języka regionalnego w szkołach, w miejscu zamieszkania oraz w życiu gospodarczym i społecznym. Podjęte działania miały służyć także propagowaniu wiedzy o regulacjach Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych. Zachęcano przedstawicieli mniejszości i użytkowników języka kaszubskiego jako języka regionalnego do aktywnego korzystania z prawa do nauczania języka mniejszości oraz w języku mniejszości, a także do szerszego korzystania z prawa do używania języka pomocniczego i dodatkowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych w językach mniejszości i w języku kaszubskim.

8. Nauczanie języka mniejszości i w języku mniejszości

Odpowiednie przepisy regulujące zasady korzystania z prawa do nauki języka mniejszości oraz w języku mniejszości zawarte zostały w rozdziale 3 ustawy w art. 17 i art. 18. Tak ogólne ujęcie tego uprawnienia przysługującego mniejszościom narodowym i etnicznym oraz mniejszości posługującej się językiem regionalnym wynikało przede wszystkim z faktu, że kwestie związane z nauczaniem języka i w języku mniejszości ustalone zostały już kilka lat przed wejściem w życie omawianej ustawy w ustawie o systemie oświaty⁴⁶, a szczegółowe przepisy dotyczące organizacji szkolnictwa mniejszościowego regu-

⁴⁵ Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, podpisana została przez Polskę 12 maja 2003 r. i ratyfikowana 12 lutego 2009 r., w życie weszła 1 czerwca 2009 r., Dz. U. z 2009 r. Nr 137, poz. 1121.

⁴⁶ Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.

lują odpowiednie rozporządzenia do ustawy o systemie oświaty⁴⁷. W art. 17 ustawy dotyczącej realizacji prawa do nauki języka mniejszości i w języku mniejszości oraz prawa do nauki historii i kultury mniejszości ustawodawca odsyła bezpośrednio do przepisów zawartych w ustawie o systemie oświaty⁴⁸.

W art. 18 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym określony został obowiązek organów władzy publicznej do wspierania działalności mającej na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości. Wypełnianie tego obowiązku oparte jest zwłaszcza na finansowym wsparciu mniejszości w postaci dotacji z środków budżetu państwa przeznaczonych na finansowanie działalności instytucji kulturalnych, wydawanie książek i czasopism, wspieranie programów radiowych i telewizyjnych, prowadzenie bibliotek oraz propagowanie wiedzy o mniejszościach. Środki te przyznawane są na wniosek zainteresowanych podmiotów w ramach konkursów ogłaszanych corocznie przez ministerstwo właściwe do spraw mniejszości narodowych i etnicznych⁴⁹.

9. Organy właściwe w sprawach mniejszości narodowych i etnicznych

Ustalenie zakresu kompetencji organów właściwych w sprawach mniejszości narodowych i etnicznych oraz usprawnienie ich funkcjonowania było jednym z ważniejszych zadań ustawodawcy przy opracowywaniu ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych. Ustawodawca dokonał uporządkowania zakresu działania dotychczas zajmujących się sprawami mniejszości organów władzy publicznej oraz powołał do życia nowy organ ze szczególnymi kompetencjami w zakresie regulowania spraw mniejszości narodowych i etnicznych. W rozdziale piątym omawianej ustawy wskazane zostały trzy organy odpowiedzialne z sprawy mniejszości – dwa z nich to organy administracji rządowej, mianowicie minister właściwy do spraw wyznań religijnych i mniejszości narodowych⁵⁰ (art. 21) i wojewoda (art. 22). Nowo powołanym organem jest Komisja Współ-

⁴⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych, Dz. U. Nr 220, poz. 1853.

⁴⁸ Zasady te omówione zostaną w części dotyczącej ustawowych regulacji praw mniejszości narodowych i etnicznych.

⁴⁹ Zestawienie złożonych wniosków i przyznanych w 2017 r. środków na realizację projektów mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego dostępne jest na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: <http://mniejszoosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/dotacje/2017/dotacje/10239,Zestawienie-przyznanych-srodkow-na-realizacje-w-2017-r-zadan-majacych-na-celu-oc.html> [dostęp 18.03.2017].

⁵⁰ Ministerstwem właściwym jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

na Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych (art. 23–30) działająca jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów.

Ustawa określa także kompetencje poszczególnych organów. Głównym zadaniem ministra właściwego do spraw mniejszości narodowych i etnicznych jest koordynacja polityki rządu wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz inicjowanie zmian tej polityki. Wojewoda pełni funkcje koordynatora działań organów administracji rządowej w sprawach mniejszości na obszarze województwa. Do jego zadań należy także podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie naruszaniu praw mniejszości i ich dyskryminacji oraz opiniowanie programów na rzecz mniejszości. W realizacji swoich zadań wojewoda współdziała z organami samorządu terytorialnego oraz organizacjami mniejszości narodowych działającymi na terenie swojego województwa. Wojewoda może ustanowić także pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych⁵¹.

10. Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych

Powołanie na podstawie ustawy Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych wynikało z realizacji prawa mniejszości narodowych i etnicznych do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej, zawartego w art. 35 Konstytucji RP oraz z implementacji Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych – zgodnie z postanowieniami art. 15 – osobom należącym do mniejszości narodowych powinny zostać zapewnione warunki do rzeczywistego ich uczestnictwa w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą. Komisja Wspólna jest organem, w którym mniejszości narodowe i etniczne uzyskały swoje przedstawicielstwo oraz faktyczny wpływ na kształtowanie polityki administracji rządowej wobec mniejszości i jej realizację.

Zadaniem podstawowym Komisji Wspólnej jako organu opiniodawczo-doradczego Prezesa Rady Ministrów jest opiniowanie działań mających na celu realizację praw mniejszości oraz programów na rzecz rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Jej uprawnienie do opiniowania aktów prawnych dotyczących mniejszości umożliwia Komisji bezpośrednie wpływanie na treść odpowiednich regulacji prawnych. Ponadto Komisja Wspólna wydaje opinie dotyczące zasad podziału środków z budżetu państwa, które przeznaczane są na działania wspierające ochronę praw mniejszości i rozwój ich tożsamości kulturowej. Jako kolejne zadanie Komisji Wspólnej ustawa wymienia przeciwdziałanie dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych. W celu realizacji swoich ustawowych zadań Komisja może podejmować współpracę z właściwymi organami administracji rządo-

⁵¹ Początkowo urząd pełnomocnika ustanawiany był wyłącznie w województwach, na których terytorium zamieszkiwały większe skupiska mniejszości narodowych i etnicznych. Obecnie urząd pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych istnieje we wszystkich województwach.

wej i samorządu terytorialnego oraz z organizacjami mniejszości, a także zasięgać opinii, stanowisk, ekspertyz i informacji środowisk naukowych i organizacji społecznych.

Poza zakresem kompetencji ustawa określa także skład Komisji Wspólnej. Zgodnie z art. 24 zasiadają w niej zarówno przedstawiciele organów administracji rządowej, jak i przedstawiciele wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych oraz mniejszości posługującej się językiem regionalnym. Członkowie Komisji Wspólnej powoływani i odwoływani są przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych i mniejszości narodowych i etnicznych. Kandydaci zgłaszani są przez organizacje mniejszości narodowych i etnicznych.

Ze strony organów administracji rządowej w skład Komisji Wspólnej wchodzi przedstawiciele ministra właściwego do spraw wyznań religijnych i mniejszości narodowych i etnicznych, ministra do spraw administracji publicznej, ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ministra do spraw oświaty i wychowania, ministra do spraw finansów publicznych, ministra do spraw pracy, ministra sprawiedliwości, ministra do spraw wewnętrznych, ministra do spraw zabezpieczenia społecznego, ministra do spraw zagranicznych, oraz przedstawiciele Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Liczba przedstawicieli poszczególnych mniejszości narodowych ustalona została na podstawie kryterium ich liczebności. Mniejszości, których liczebność w spisie powszechnym wynosiła więcej niż pięć tysięcy osób, otrzymały w składzie Komisji Wspólnej dwa miejsca, a mniejszości mniej liczebne – jedno miejsce⁵². Ponadto w skład Komisji wchodzi także dwóch przedstawicieli społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Posiedzenia Komisji Wspólnej odbywają się nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy. Jej stanowisko wypracowywane jest na zasadzie porozumienia stron, a nie głosowania. Ustawa przewiduje także możliwość posiedzeń tylko części Komisji, tj. oddzielnych posiedzeń przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych i oddzielnych posiedzeń przedstawicieli organów administracji rządowej. W ramach Komisji Wspólnej zgodnie z ustawą działają trzy zespoły: do spraw edukacji, do spraw kultury i mediów oraz do spraw romskich.

Wśród zadań przewidzianych dla organów odpowiedzialnych za sprawy mniejszości narodowych i etnicznych ustawa przewiduje zobowiązanie ministra właściwego do spraw wyznań religijnych i mniejszości narodowych i etnicznych do sporządzania nie rzadziej niż

⁵² Po dwóch przedstawicieli mają: mniejszość białoruska, litewska, niemiecka, ukraińska, łemkowska i romska, po jednym – mniejszość czeska, ormiańska, rosyjska, słowacka, żydowska, karaimska i tatarska. W składzie Komisji Wspólnej jest obecnie 21 przedstawicieli mniejszości oraz 13 przedstawicieli strony rządowej.

raz na dwa lata raportu dotyczącego sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej⁵³. Raport ten także podlega opiniowaniu Komisji Wspólnej.

11. Inne regulacje dotyczące praw mniejszości narodowych i etnicznych

Przed uchwaleniem omówionej powyżej ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym status prawny mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce regulowany był na podstawie przyjętych przez Polskę w umowach międzynarodowych zobowiązań, postanowień Konstytucji oraz ustawodawstwa zwykłego, rozwijającego regulacje konstytucyjne w zakresie praw mniejszości. W niniejszym opracowaniu wskazane zostaną jedynie najważniejsze postanowienia Konstytucji oraz postanowienia ustawowe regulujące status prawny mniejszości narodowych i etnicznych.

12. Konstytucja RP

Po raz pierwszy w powojennej historii polskich konstytucji ustawodawca uregulował w sposób bezpośredni status prawny mniejszości narodowych i etnicznych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.⁵⁴ Na podstawie art. 35 mniejszościom narodowym i etnicznym zapewniono możliwość swobodnego zachowania swojej tożsamości i rozwoju swojej kultury oraz prawo do zakładania instytucji służących ochronie i zachowaniu ich tożsamości narodowej i kultury. W określającym status języka urzędowego w Polsce art. 27 zagwarantowano ponadto mniejszościom przestrzeganie ich uprawnień w zakresie używania własnego języka, wynikających z międzynarodowych zobowiązań Polski.

W pośredni sposób do statusu prawnego mniejszości narodowych i etnicznych odnoszą się także inne postanowienia Konstytucji. Wśród nich należy wskazać art. 25 gwarantujący równouprawnienie kościołów i związków wyznaniowych oraz art. 53 gwarantujący wolność religijną. Przepisy te znajdują zastosowanie wobec tych mniejszości, które stanowią jednocześnie mniejszości wyznaniowe w Polsce. Także zawarte w art. 32 zasada równości wszystkich wobec prawa oraz zakaz dyskryminacji dotyczą sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych. W pośredni sposób do statusu mniejszości można odnieść postanowienia Konstytucji zakazujące tworzenia partii politycznych i organizacji, w których

⁵³ Sporządzone dotychczas raporty z realizacji postanowień ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/prawo/ustawa-o-mniejszosciac/raporty-ustawowe> [dostęp 18.03.2017]. Ostatni raport sporządzony był w roku 2015.

⁵⁴ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

programie zakłada się nienawiść rasową i narodowościową – art. 13 oraz art. 54 i art. 58, które gwarantują wszystkim osobom wolność wyrażania poglądów i wolność zrzeszania się. Ponadto w odniesieniu do praw mniejszości narodowych i etnicznych wynikających ze zobowiązań międzynarodowych Polski zastosowanie znajdują odpowiednie postanowienia Konstytucji, które regulują zasady obowiązywania prawa międzynarodowego w polskim porządku prawnym – art. 9, art. 87 ust. 1, art. 89 i art. 91 ust. 1.

13. Inne ustawy zawierające regulacje dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych

Jak już zaznaczono powyżej, przepisy dotyczące praw mniejszości narodowych zawarte są także w licznych ustawach zwykłych, mających zupełnie inny zakres regulacji niż prawa mniejszości. Zwykle regulacje te stanowią uzupełnienie i konkretyzację zarówno postanowień konstytucyjnych, jak i postanowień ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym.

Najliczniejszą grupę przepisów dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych stanowią przepisy regulujące ich uprawnienia do używania własnego języka w życiu publicznym. Regulacje te znajdują się m.in. w art. 2 ust. 2 ustawy o języku polskim⁵⁵, zgodnie z którym mniejszości mają ustawowo zagwarantowaną możliwość używania obok języka polskiego jako języka urzędowego także języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego.

Z uprawnieniami językowymi mniejszości związane są także przepisy dotyczące nauczania języka mniejszości oraz w języku mniejszości. Odpowiednie przepisy w tym zakresie zawiera wskazana już w części o ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym ustawa o systemie oświaty. Zgodnie z jej postanowieniami szkoły publiczne zobowiązane są do umożliwiania uczniom podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury⁵⁶. W tym celu szkoły publiczne zobowiązane są m.in. do zapewnienia odpowiednich podręczników, natomiast właściwy do spraw oświaty i wychowania minister zobligowany jest do zagwarantowania możliwości kształcenia nauczycieli prowadzących zajęcia dla uczniów z mniejszości narodowych i etnicznych. Ponadto minister zobowiązany jest także na podstawie ustawy o systemie oświaty do

⁵⁵ Dz. U. z 1999 r. Nr 90, poz. 999 z późn. zm.

⁵⁶ Więcej na temat początków organizacji szkolnictwa mniejszości narodowych i etnicznych zob. S. Łodziński, *Przekroczyć własny cień*, [w:] B. Bedrychowska (red.), *Mniejszości narodowe w Polsce. Praktyka po 1989 roku*, Warszawa 1998, s. 55 i nast. oraz A. Malicka, *Der Schutz der deutschen Minderheit in der Republik Polen*, [w:] G. Manssen, B. Banaszak (Hrsg.), *Minderheitenschutz in Mittel – und Osteuropa*, Frankfurt/Main 2001, s. 231 i nast.

podejmowania wszelkiego rodzaju działań w celu popularyzacji wiedzy o historii, kulturze, języku i o tradycjach religijnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym⁵⁷.

Nauczanie języka mniejszości oraz historii i kultury mniejszości szkoły organizowane jest przez szkoły publiczne na wniosek rodziców, a nauka może być prowadzona w formach przewidzianych w ustawie o systemie oświaty. Są to osobne grupy, oddziały lub szkoły. Nauka może odbywać się także w grupach, oddziałach lub szkołach – z dodatkową nauką języka oraz własnej historii i kultury, a także w międzyszkolnych zespołach nauczania⁵⁸. Tego rodzaju działalność prowadzona przez szkoły publiczne na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych finansowana jest z środków pochodzących z budżetu państwa.

Mniejszości narodowe i etniczne mogą ponadto korzystać z zawartego w art. 58 ustawy o systemie oświaty prawa do zakładania prywatnych szkół i kształcenia w nich swoich dzieci.

Uprawnienia dotyczące używania języka mniejszości dotyczą również możliwości używania przez osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych imion i nazwisk w brzmieniu i wg zasad pisowni języka danej mniejszości. W przypadku konieczności dokonania zmian w pisowni imion i nazwisk zastosowanie znajdują ogólne przepisy ustawy o zmianie imienia i nazwiska oraz odpowiednie rozporządzenia dotyczące imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych⁵⁹.

Gwarancja używania języka mniejszości w sferze publicznej oraz wyrażania swoich poglądów, przekazywania i otrzymywania informacji w języku mniejszości znalazła swój wyraz w przepisach zapewniających mniejszościom narodowym dostęp do publicznych mediów. W ustawie o radiofonii i telewizji⁶⁰ ustawodawca jako jedno z zadań publicznej radiofonii i telewizji realizowanych w ramach misji mediów publicznych określił w art. 21 uwzględnianie potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowanie programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym. Tworzenie i rozpowszechnianie takich programów na podstawie art. 30 należy do sfery działalności terenowych oddziałów publicznych mediów. Zgodnie z postanowieniami

⁵⁷ Zob. art. 13 ustawy o systemie oświaty.

⁵⁸ Szczegółowy sposób organizacji nauczania języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz ich historii i kultury uregulowany jest w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, Dz. U. z 2007 r. Nr 214, poz. 1579.

⁵⁹ Uprawnienie to zostało wskazane w części z omówieniem ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym, zob. przypis 36.

⁶⁰ Dz. U. z 2016 r., poz. 639.

ustawy o radiofonii i telewizji przedstawiciele mniejszości powinni mieć swoją reprezentację w radach programowych tych oddziałów.

W ramach realizacji tych postanowień Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji opracowała definicję audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz audycji w języku regionalnym. Definicja ta została zaakceptowana przez Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych⁶¹. Zgodnie z nią audycja taką powinna łącznie spełniać następujące warunki:

- 1) w całości poświęcona jest problematyce dotyczącej mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- 2) przedstawiciele mniejszości narodowej lub etnicznej nie tylko biorą w niej udział, ale sami mówią o sobie i o swoich sprawach,
- 3) wyraźnym jej adresatem jest konkretna mniejszość narodowa lub etniczna, czy społeczność posługująca się językiem regionalnym,
- 4) realizowana jest w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub w języku regionalnym,
- 5) redagowana jest przez zespół złożony z przedstawicieli zainteresowanej mniejszości narodowej, etnicznej lub społeczności posługującej się językiem regionalnym⁶².

Poza programami realizowanymi i emitowanymi przez media publiczne mniejszości narodowe mogą korzystać także z możliwości rozpowszechniania własnych programów na takich samych zasadach jak inni nadawcy⁶³. Organizacje mniejszości narodowych, które chcą z takiej możliwości skorzystać, podlegają takim samym przepisom jak inne podmioty i zobowiązane są do uzyskania koncesji na swoją działalność w mediach. Organem właściwym jest Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji⁶⁴.

Ponadto mniejszości mogą realizować swoje prawo do pozyskiwania i rozpowszechniania informacji i poglądów w swoim języku także poprzez wydawanie gazet

⁶¹ Definicja została zaakceptowana na posiedzeniu Komisji Wspólnej 24 lutego 2010 r.

⁶² Definicja pochodzi ze strony internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji; <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/mniejszosci/mniejszosci-w-mediach-p/7505,Definicja-audycji-adresowanych-do-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-oraz-audyc.html> [dostęp 17.03.2017].

⁶³ Np. jako nadawca społeczny – kategorię nadawcy społecznego wprowadzono w drodze nowelizacji ustawy o radiofonii i telewizji w 2001 r., Dz. U. z 2001 r. Nr 42, poz. 469; ponadto prawo rozpowszechniania programów przysługuje także pod warunkiem uzyskania koncesji osobom fizycznym, osobom prawnym i osobowym spółkom handlowym – zob. art. 2 ust. 1 ustawy o radiofonii i telewizji.

⁶⁴ Konieczność uzyskania koncesji przewiduje art. 2 ustawy o radiofonii i telewizji. Wykaz audycji i ich wymiar czasowy znajduje się w Informacji KRRiT na temat programów i audycji przeznaczonych dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym emitowanych przez publiczne radio i telewizję, przygotowana na XL posiedzenie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych (2 października 2013 r., Warszawa), tekst dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji; <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/mniejszosci/mniejszosci-w-mediach-p/7287,Informacja-Krajowej-Rady-Radiofonii-i-Telewizji.html> [dostęp 17.03.2017].

i czasopism. Zakładanie gazet i czasopism reguluje prawo prasowe⁶⁵, zgodnie z którym w tym celu nie jest konieczne uzyskanie koncesji. Działalność prasowa podlega wpisowi do rejestru w sądzie właściwym ze względu na siedzibę wydawcy. Zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy prawo prasowe wydawcą może być osoba prawna, fizyczna lub inna jednostka organizacyjna, a więc także organizacja społeczna czy związek wyznaniowy. Z prawa do wydawania prasy w języku mniejszości korzystają zasadniczo wszystkie mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Niektóre z nich wydają po kilka tytułów⁶⁶.

Mniejszościom narodowym i etnicznym ustawodawca w zasadzie nie przyznał praw o charakterze politycznym. Przedstawiciele mniejszości mogą zatem uczestniczyć w życiu politycznym na ogólnych zasadach, obowiązujących wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Pewnego rodzaju przywilej dla mniejszości zawierają przepisy kodeksu wyborczego⁶⁷. Art. 95 § 2 reguluje sprawy związane z rejestracją komitetów wyborczych i określa kwestie związane z nazewnictwem komitetów wyborczych – w przypadku komitetu wyborczego utworzonego przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych nazwa i skrót mogą być tożsame z nazwą i skrótem nazwy tej organizacji. Przepisy art. 196 § 1 stanowią o zasadach podziału mandatów w wyborach parlamentarnych w poszczególnych okręgach wyborczych. Warunkiem uczestnictwa w podziale mandatów jest osiągnięcie przez dany komitet wyborczy 5% progno w skali całego kraju. Komitety wyborcze utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych zostały na podstawie art. 197 § 1 zwolnione ze spełnienia tego ogólnego warunku podziału mandatów do Sejmu RP. Podobne postanowienia zawierały także wcześniej obowiązujące ordynacje wyborcze po 1989 r. Kolejnym postanowieniem kodeksu wyborczego uprzywilejowującym mniejszości narodowe i etniczne jest art. 462 § 4, zgodnie z którym przy wyznaczaniu granic okręgów wyborczych w wyborach do sejmików województw nie można naruszać więzi społecznych łączących wyborców należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, zamieszkujących na terytorium powiatów łączonych w okręgi.

W wyborach parlamentarnych po 1989 r. przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych uzyskiwali kilka mandatów, nie zawsze jednak wybierani byli z list komitetów wyborczych mniejszości narodowych⁶⁸. Ponadto w parlamencie zasiadają

⁶⁵ Dz. U. z 1984 r. Nr 5, poz. 24.

⁶⁶ Wykaz wydawanych przez mniejszości gazet i czasopism dostępny jest m.in. w raportach z realizacji ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym oraz na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji w charakterystyce poszczególnych mniejszości: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/mniejszosci/charakterystyka-mniejs/6480,Charakterystyka-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html> [dostęp 17.03.2017].

⁶⁷ Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

⁶⁸ Np. w wyborach parlamentarnych w 2011 r. w Sejmie mandaty uzyskało dwóch przedstawicieli białoruskiej mniejszości narodowej wybranych z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej, a także jeden przedstawiciel mniejszości ukraińskiej wybrany z listy Kom-

także posłowie i senatorowie, którzy należą do społeczności posługującej się językiem regionalnym⁶⁹ i zrzeszeni są w Kaszubskim Zespole Parlamentarnym.

Większą reprezentację mniejszości uzyskują w wyborach samorządowych⁷⁰. Także w tym przypadku nie zawsze kandydaci wystawiani są przez komitety wyborcze danej mniejszości. Najczęściej zgłaszani są, podobnie jak inni kandydaci, przez partie polityczne. Wyjątek stanowi mniejszość niemiecka, która w ostatnich wyborach samorządowych zawiązała swój komitet wyborczy na terenie województw opolskiego i śląskiego.

Prawa mniejszości narodowych i etnicznych w sposób pośredni znalazły swoje odzwierciedlenie także w kodeksach regulujących postępowanie przed sądami⁷¹ cywilnymi⁷², karnymi⁷³ oraz postępowanie administracyjne⁷⁴ w przepisach regulujących możliwość używania w postępowaniu przed sądem lub organem administracji innego języka niż język polski. Zgodnie z tymi przepisami dokumenty sporządzone w języku obcym muszą zostać przetłumaczone przez tłumacza przysięgłego, natomiast osoby uczestniczące w postępowaniu, które nie władają w wystarczającym stopniu językiem polskim, mogą korzystać z pomocy tłumacza. Zasadniczo regulacje te raczej w nieznacznym stopniu dotyczą mniejszości narodowych i etnicznych, ponieważ osoby do nich należące są polskimi obywatelami i można domniemywać, że większość z nich jednak posługuje się językiem polskim. Stanowią one jednak jeden z punktów systemu gwarancji korzystania przez osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych z ich języka.

Ostatnią kategorią przepisów, które można odnieść do sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych, są przepisy kodeksu karnego, które penalizują wszelkiego rodzaju zachowania polegające na popełnieniu przestępstwa bądź na nawoływaniu do popełnienia przestępstwa wobec osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych. Przestępstwami tego rodzaju, przewidzianymi w kodeksie karnym, są zabójstwo na tle narodowościowym lub spowodowanie uszczerbku na zdrowiu osoby należącej do mniejszości narodowej lub etnicznej – art. 118, stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależ-

tetu wyborczego Platformy Obywatelskiej. W Senacie zasiada jeden senator wywodzący się z mniejszości ormiańskiej kandydujący z Komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej.

⁶⁹ Parlamentarzyści reprezentujący mniejszość korzystającą z języka regionalnego wybrani zostali z list Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości.

⁷⁰ Dane dotyczące reprezentacji mniejszości w organach pochodzących z bezpośredniego wyboru przez obywateli pochodzą z Informacji dla Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych dotyczącej udziału mniejszości narodowych i etnicznych w organach przedstawicielskich przygotowanej w 2015 r. przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, tekst dostępny jest na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/download/86/19410/2LIKWRiMNiE-infdotorganprzedst.odt>. [dostęp 18.03.2017].

⁷¹ Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm., art. 5.

⁷² Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm., art. 256 oraz art. 265 § 1.

⁷³ Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm., art. 72, art. 204 i art. 407.

⁷⁴ Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071 z późn. zm., art. 69.

ności narodowej, etnicznej, rasowej lub wyznaniowej – art. 119 oraz publiczne znieważenie grupy ludności albo poszczególnych osób z powodu ich przynależności narodowej, etnicznej, rasowej lub wyznaniowej – art. 257. Do tej kategorii przestępstw należą także opisane w art. 194, art. 195 i art. 196 działania naruszające wolność religijną, co może mieć znaczenie dla tych mniejszości, które jednocześnie stanowią mniejszości wyznaniowe. Przepisy penalizujące działania przeciwko mniejszościom narodowym i etnicznym zdają się mieć szczególne znaczenie w ostatnich latach, kiedy coraz częściej dochodzi do aktów agresji wobec przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych.

14. Uwagi końcowe

Uchwalenie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym nie wprowadziło radykalnych zmian w obowiązującym dotychczas ustawodawstwie w zakresie gwarancji praw mniejszości narodowych i etnicznych. Ustawodawca zrealizował w niej, rozwinął i sprecyzował odnoszące się do sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych postanowienia konstytucyjne i ustawowe. Ustawa stanowi także implementację wszystkich zasad zawartych w Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, którą Rzeczpospolita Polska podpisała jako jedno z pierwszych państw. Ustawa wypełnia również zobowiązania wynikające z zawartych z państwami sąsiednimi umów bilateralnych.

W ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym znalazły się przede wszystkim postanowienia mające na celu rozwój i podtrzymywanie tożsamości narodowej i etnicznej mniejszości, nie zawiera natomiast regulacji z zakresu praw politycznych mniejszości.

Istotne znaczenie dla praktyki stosowania przepisów o prawach mniejszości narodowych i etnicznych ma wprowadzenie przez ustawodawcę definicji mniejszości narodowej, etnicznej i języka regionalnego oraz zawarcie w samej ustawie enumeratywnego wyliczenia mniejszości spełniających przewidziane w ustawie kryteria.

Nowym rozwiązaniem stało się wprowadzenie do systemu organów państwowych specjalnej komisji, w której oprócz przedstawicieli organów władzy publicznej reprezentowane są wszystkie uznane w Polsce mniejszości narodowe, etniczne oraz mniejszości używające języka regionalnego. Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych zapewnia współpracę kompetentnych w sprawach mniejszości organów administracji rządowej z przedstawicielami środowisk mniejszościowych. Dzięki temu rozwiązaniu osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych uzyskały po raz pierwszy możliwość faktycznego wpływania na treść decyzji podejmowanych w ich sprawach.

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym nie rozwiązała wszystkich problemów, z którymi do czynienia mają przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych. Jednocześnie zauważyć można, że same mniejszości w niezbyt szerokim zakresie korzystają z przysługujących im na podstawie tej ustawy uprawnień, np. dotyczących używania języka pomocniczego i dodatkowych nazw miejscowości, obiektów fizjograficznych i ulic. W celu praktycznego zastosowania przepisów ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym, jak również innych przepisów regulujących status prawny mniejszości w Polsce z pewnością niezbędne jest także rozwijanie świadomości społeczeństwa w zakresie istnienia mniejszości narodowych i etnicznych oraz przysługujących im praw. Ma to szczególne znaczenie w odniesieniu do obecnej sytuacji politycznej w Europie i trwającego od kilku lat poważnego kryzysu uchodźczego. Wielu przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, mimo że nie mają nic wspólnego z uchodźcami, konfrontowanych jest z wrogim nastawieniem części społeczeństwa do ich odmienności. Podnoszenie świadomości społecznej ogółu wydaje się stanowić jeden z warunków efektywnego realizowania praw mniejszości narodowych i etnicznych zagwarantowanych w systemie polskiego prawa i utrzymania tradycji Polski jako państwa tolerancyjnego i otwartego na różnorodność i wielokulturowość.